

مقدمه

تاریخ پُر فراز و نشیب زندگی اجتماعی بشر این نکته مهم را نشان می‌دهد که دوری از اخلاق سرآغاز جنگ، ستم و مصیبت است و بشر از دیرزمان به این دانایی رسیده است که زیست اخلاقی سبب تأمین سلامت روان، بهبود روابط اجتماعی و تعالی انسان می‌شود. انسان آموخته است که قوانین را در حمایت از اخلاق وضع کند تا پابندی به اخلاق نهادینه شود. زیست اخلاقی همه شئون زندگی فردی و اجتماعی را فرامی‌گیرد: تعامل اخلاقی فرد با خویش، اخلاق خانواده، اخلاق شهروندی، اخلاق مشاغل، اخلاق در فعالیتهای سیاسی و مناسبات بین‌المللی نمونه‌هایی از ابعاد زندگی اخلاقی را نشان می‌دهند. شغل، خدمتی مفید است که جبران خدمت (مثل مُزد) را در پی دارد و اگر بر عناصری چون دانش تخصصی، تجارب، مهارتها، تواناییها، ژرف‌نگری و نگرش سیستمی و مرام اخلاقی استوار شود، حرفه ارتقا می‌یابد. کتابداری و اطلاع‌رسانی، امروزه به منزله حرفه‌ای مؤثر در زندگی بشر درآمده است. این حرفه نمی‌تواند از مرام اخلاقی محروم باشد.

اخلاق حرفه‌ای در کتابداری و اطلاع‌رسانی در دو رهیافت منابع انسانی و سازمانی توسعه یافته است. رهیافت نخست به بحث از تعهدات و مسئولیتهای اخلاقی کتابداران و کارشناسان اطلاع‌رسانی می‌پردازد و مرام اخلاقی منابع انسانی در این حرفه را تدوین می‌کند و رهیافت دوم، اخلاق کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی به عنوان یک سازمان را به میان می‌آورد و ارزشها و اصول اخلاقی در کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی و مسئولیتهای اخلاقی این سازمانها را تدوین می‌کند.

نوشتار حاضر در پانزده درس به بحث از اخلاق حرفه‌ای در کتابداری و اطلاع‌رسانی در هر دو رهیافت اختصاص دارد. در درس اول به بیان توان اخلاق در

سلامت روان، بهبود روابط اجتماعی و بهره‌وری فعالیت حرفه‌ای پرداخته‌ایم و هدف آن افزایش انگیزه خواننده برای مشارکت بیشتر با مباحث است. اخلاق حرفه‌ای، شاخه‌ای از اخلاق است و بدون تعریف اخلاق نمی‌توان تصور روشنی از اخلاق حرفه‌ای داشت. تعریف واضح اخلاق، بیان معانی مختلف واژه و ترسیم چیرستی اخلاق و تمایز آن از اموری مشتبه و متشابه موضوع درس دوم است.

دانشمندان در پرتو نظریه‌های خاص اخلاقی به بحث از مسئولیتهای اخلاقی و ارزشها و اصول اخلاقی در حرفه می‌پردازند. درس سوم و چهارم به ترتیب به معرفی نظریه‌های اخلاقی دانشمندان مسلمان و دانشمندان مغرب‌زمین اختصاص دارد. انتخاب یک نظریه در میان دیدگاههای مختلف براساس ملاکهایی انجام می‌شود در آغاز درس سوم این ملاکها را برشمرده‌ایم.

در درس پنجم به بیان تمایز شغل و حرفه می‌پردازیم و رمز و راز ماندگاری حرفه‌ایها و ویژگیهای رفتاری آنها را بررسی می‌کنیم. همچنین مفهوم اخلاق حرفه‌ای به عنوان الگوی رفتار ارتباطی مبتنی بر رعایت حقوق طرف ارتباط به همراه برگزیدن دو رهیافت فردگرایانه و سازمانی از اخلاق حرفه‌ای موضوع این درس است که در آن به معرفی منابع عمده در علم اخلاق حرفه‌ای می‌پردازیم.

تحلیل دو مفهوم کتابدار و کتابداری در درس ششم بحث می‌شود. اهداف و کارکردهای حوزه کتابداری در پرتوی در تعریف غایت‌گرایانه کتابداری است. موضوع درس هفتم هویت سازمانی و رسالت سازمانی کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی به منزله یک سازمان است و آن محیطی است شامل تمامی عوامل درونی و بیرونی (جامعه، پدیدآورندگان اطلاعات، مراجعان و کتابداران) که در تأثیر و تأثر با یکدیگرند. اقسام کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی برحسب اهداف، منابع و جامعه استفاده‌کننده در پایان همین درس آمده است.

هیچ حرفه‌ای از نظام اخلاقی بی‌نیاز نیست و حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز از این امر مستثنا نیست. در درس هشتم به ابعاد نیاز حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی به اخلاق حرفه‌ای پرداخته می‌شود و به دنبال آن ضرورت توجه و ترویج اخلاق در این حرفه به همراه کاربرد رهیافتهای عمده و مهم در اخلاق کتابداری و

اطلاع‌رسانی بیان می‌شود. درس نهم جایگاه مسئولیتهای اجتماعی در نظام ارزشهای اخلاقی کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی یعنی تعهد و التزام آنها در قبال تمام صاحبان حق از جمله جامعه، صاحبان فکر و پدیدآورندگان آثار اطلاعاتی، مراجعان کتابداران و کارکنان را توضیح می‌دهد که فهرستی از این مسئولیتهای اخلاقی کتابخانه در قبال جامعه آورده می‌شود. درس نهم تا پایان درس دوازدهم به بیان و برشمردن مسئولیتهای اخلاقی کتابخانه در قبال صاحبان حق کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی اختصاص دارد.

درس سیزدهم به مفهوم مدیریت اخلاق و تدابیر ساختاری در کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی می‌پردازد و در ادامه درس وظایف کمیته اخلاقی در کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی و کارکردهای آن بررسی می‌شود. مفهوم و ابعاد عهدنامه اخلاقی به عنوان بیانیه‌ای فراگیر از مسئولیت اخلاقی منابع انسانی و همچنین ابعاد مهم وفاداری کتابداران و اطلاع‌رسانان در قبال کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی توضیح داده می‌شود. درس چهاردهم با نام اخلاق کتابداران، عهدنامه‌های اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان را بیان می‌کند و درس پایانی به بیان اصول اخلاقی در اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات به عنوان فصلی نو در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌پردازد و چالشهای اخلاقی موجود در فناوری اطلاعات به همراه مسئولیتهای اخلاقی جهت تولید، اشاعه و کاربرست اطلاعات و اصول اخلاقی کاربرد اطلاعات به میان می‌آید. بسیاری از دوستان در تدوین و انتشار این اثر مؤلفان را مرهون لطف خود کرده‌اند: دکتر محسن جاهد در تدوین مباحث درس سوم و چهارم و مهندس محمدباقر پارسا در تدوین درس پانزدهم. همکاران گروه کتابداری «سمت» به ویژه جناب آقای دکتر عبدالرضا نوروزی چاکلی و جناب آقای حسین خسروی و سرکار خانم شرف که در حُسن انتشار این اثر از هیچ همکاری دریغ نکردند. سرکار خانم سیده مریم حسینی در تایپ، صفحه‌آرایی و نمونه‌خوانی همکاری نیکویی داشتند.